

Loflied op de lichtdragers

1.

Wat zou je –
vouw je armen onder je hoofd
kijk de afgrond in die hemel heet.
Zie de gesternten
hun gigantische figuren

wou je beweren
dat onder het tijdloos bewind
van Maagden en Weegschalen
Schorpioenen en Dioskuren
hier op aarde ook maar
iets er toe doet?
Wat is een mens, wat zou je

“ik ben eens voorgoed
dit onverwisselbare mensenkind
dit enig leven”
hoor ik je denken
zie ik je geloven

of ben je om het even
zes miljard anderen
die ook maar
als lichtstraaltjes
flitsen en uitdoven?

De Franse filosoof Emil Cioran zou dat laatste hartgrondig beamen. Je bent om het even. Toen hij als twintigjarige eens wanhopig op de bank neerviel en verzuchtte dat hij niet meer kon, riep zijn orthodox christelijke moeder dat ze, als ze dat geweten had, zich had laten aborteren. Het was het moment waarop Cioran beseftte dat het verschil tussen bestaan en niet bestaan toevallig is. Hij had er ook niet kunnen zijn. Het werd zijn missie om de lezer van zijn vele boeken vol radicale wanhoop en zwart pessimisme te overtuigen van die absurde toevalligheid. Er is geen doel, er is geen zin. Of zoals hij schreef : “Als men feilloos waarnam wat men is, dan had men nog net het hart om te gaan liggen maar zeker niet om op te staan”. We zijn om het even zes miljard anderen die ook maar als onbeduidende lichtstraaltjes flitsen en uitdoven. Bij Cioran leidde dat besef tot cynisme en zwartgalligheid, maar het kan zich ook vertalen in oppervlakkig hedonisme, een beetje klinken, drinken, wat zou je anders.

2.

Wat zou je –
wat zou je anders
dan een beetje klinken, drinken
lachen en omhelzen,
je zwarte uren
zo gauw mogelijk vergeten,
je zegeningen tellen

en zonder zelfbeklag
je realiseren
dat het voorbij zal zijn
voor je het weet

je schuimt langs boulevards
je schimt in winkelruiten,
ziet je staan in etalages,
naakte pop –
je haalt je schouders op
je vouwt je op
probeert te slapen

wat zou je anders
wat zou je

De Nederlandse filosoof Joep Dohmen, pleitbezorger van een moderne levenskunst, zet zich af tegen de denkwijze van Cioran.

Hij stelt dat levenskunst juist betekent dat je leert leven met continuïteit, discontinuïteit en de eindigheid van het bestaan. Niet dat je je vol afgrijzen erbij neerlegt. Maar evenmin dat je - het andere uiterste - je toevlucht neemt tot oppervlakkig hedonisme - schuimen langs boulevards, schimmen in winkelruiten. Wat is dan wel het antwoord op die ongerijmde complexiteit van het bestaan? Dohmen zoekt en vindt dat in de vriendschapscultuur. Ook hier staat hij in zijn denken lijnrecht tegenover Cioran die mismoedig stelt dat iedere vriendschap "een onopvallend drama is. Een subtiele reeks verwondingen". Voor Dohmen daarentegen houdt de vriendschapscultuur in dat vrienden elkaar beschermen tegen de principiële onzekerheid van de menselijke conditie, dat ze elkaar helpen om de hoop levend te houden en dat ze elkaar begeleiden bij de zoektocht naar een goed leven. En tenslotte zijn vrienden behalve voor het verwerven van geluk ook hard nodig voor het duurzaam delen daarvan. Maar geldt dat alleen voor vrienden?

3.

Je werd wakker
midden in de wereld, deze
iemand riep me, dacht je in je droom
en werd wakker –
het is deze dag
die vandaag heet, die ook morgen
vandaag heet, en overmorgen.

Wie ga je zijn
wat ga je doen en laten
overmorgen, morgen
en vandaag?

De wereld, deze,
is een schreeuwend kraambed
een verwilderde tuin
waarin gedood wordt en gestorven.

Geen Schorpioenen verklaren
geen Maagden verzachten
geen Weegschalen wegen het leed
dat afgronddiep wordt geleden.

Maar jij hebt handen
die verzachten kunnen,
opklarende ogen.

In mijn studententijd voerde ik eindeloze gesprekken met een vriend over altruïsme en egoïsme. 'Mooi hoor', zei hij dan, 'dat iemand zijn huis opent voor vluchtelingen, zijn geld deelt met de armen, liefdevol probeert te zijn voor ieder ander die zijn weg kruist, zich inzet voor een betere wereld maar met altruïsme heeft het niets te maken. Hij doet dat omdat hij er zich goed bij voelt en daarmee is zijn gedrag even egoïstisch als dat van iemand die zijn huis niet openstelt, zijn geld niet deelt, niet liefdevol probeert te zijn en niet werkt aan een betere wereld. Die voelt zich nu eenmaal dáár goed bij. Laat mij maar een beetje drinken, klinken, lachen en omhelzen.'

Het is een gangbare gedachte: inzet voor anderen is niet meer dan een flinterdunne schil die de pijnlijke waarheid van het egoïsme verhult. Of zoals de bioloog Michael Ghiselin het verwoordt: "krab een altruïst en zie hoe de hypocriet bloedt". Maar de essentie van het onderscheid tussen altruïsme en egoïsme is niet of je je goed voelt bij je eigen handelen. De kern van het onderscheid is of je bereid bent je in te stellen op de stemmen die je al dan niet stilzwijgend roepen. De kern is dat je de vriendschapscultuur uitbreidt tot vreemden, tot iedereen die je nodig heeft, tot elk mens dat een appèl op je doet. Dat je die cultuur uitbreidt tot in de uithoeken van de wereld en de binnenkamers van zielen waar afgronddiep geleden wordt.

En als je dan antwoordt met luisterende oren, verzachtende handen, en een opklarende blik dan maakt dat een beetje gelukkig maar dat geluk is het bijproduct van een andere keuze. De keuze om je te richten op je bestemming, mens te worden in de geest van God ik zal er zijn. Om een mens te worden, vervuld van Ruach, van Heilige Geest.

4.

Sterven zal je ooit.

Maar vandaag
en godweet morgen
kun je leven, doen, zien

iemand voor iemand zijn
misschien

en het verschil maken, toch,
tussen onverwisselbaar uniek
en om het even

tussen dood en leven.

In zijn autobiografie Een gelukskind, beschrijft Thomas Buergenthal hoe hij als negenjarig jongetje in Auschwitz belandde. Daar moest hij toezien hoe een gevangene gedwongen werd zijn vriend, die een ontsnappingspoging had gedaan, de strop om de nek te leggen. De man was zo ontgaan en zijn handen trilden zo hevig dat hij er niet in slaagde het bevel uit te voeren. Daarop draaide zijn vriend zich naar hem toe, kuste zijn hand, pakte de strop legde hem om zijn eigen nek en bespaarde zo de ander het lot van moordenaar.

Deze bijna bovenmenselijke vorm van menselijkheid is weinigen gegeven maar wordt gelukkig ook van weinigen gevraagd. Maar tot het alledaagse lichten, laaiend vuur zijn of zachte gloed, zijn wij zonder uitzondering geroepen. Dat licht dat - om met Prediker te spreken: "zoet is. Licht van de zon. Goed voor onze ogen. Er zullen donkere dagen komen. Er zal nog weten zijn van licht."

Het is de continuïteit van het licht van mensen die zich daadwerkelijk bekommeren om elkaar, dag na dag, uur na uur, stralende zomer na meedogenloze winter, dat doorwerkt in een duistere, verwilderde wereld. Ieder van ons heeft het in zich om lichtdrager te zijn, af en toe even. Van af en toe vaak te maken en van even wat langer, daar gaat het om. Het is dat licht dat het bestaan leefbaar maakt. En daarom: vergis je niet. Je bent niet om het even, je bent eens voorgoed dit onverwisselbare mensenkind, je doet er toe. Wat je er ook van mag denken, zolang je kunt ademen, doe je ertoe.

Colet van der Ven